

Danmark lukkede jøderne ind

Det var præcis de samme ideer om lighed, frihed og oplysning, der i 1814 fik Danmark til at give jøderne borgerret og Norge til at nægte dem adgang. Der er grund til 200-års fest i synagogen i København. Men ikke i Oslo.

MENTALITETSHISTORIE ESSAY

Solen skinner over Krystalgade, og dørmændene ved synagogen i København er en ægte prof: Han har lært gæstelisten udenad. Vi behøver kun at række vores iPhones med invitationen frem, så er vi genkendt hver især og bliver vinket gennem den lille flok sikkerhedsfolk frem til de ventende værtter.

Mosaik Trossamfund har inviteret til fest i Synagogen for at markere de 200 år, som nu er gået, siden de danske jøder så nogenlunde fik borgerrettigheder i 1814 med et frihedsbrev, der officielt hedder Den kongelige anordning af 29. marts 1814.

Men fest eller ej: 200 år efter anordningen kan man ikke gå i synagogen i København uden at møde et opbud af sikkerhedsfolk. Trossamfundets formand, Finn Schwarz, ser problemet i øjnene, da han holder festalen:

»Vores tradition om at være danske jøder, det vil sige at udleve vores jødiske identitet inden for murene, samtidig med at vi var gode, almindelige samfundsborgere, blev udfordret af, at jødiske samfund ikke bare i Europa, men på verdensplan blev betragtet af terrorgrupper som legitime mål, og det skabte de sikkerhedsforanstaltninger, som vi har måttet leve med i snart 40 år».

Den åbne fejring, som det jødiske samfund nu har inviteret til, indgår nok også i måden at tackle sikkerheds- og identitetsproblemet på. Finn Schwarz siger videre:

»Uden tvivl har prisen for den nødvendige øgede sikkerhed været, at vi virkede mere lukkede, og det har også påvirket os selv-mentalt – at vi er blevet mere agtpagende. Vi har arbejdet bevidst med denne problemstilling, og derfor er vores årlige kulturfestival, vores mange forevisninger og foredrag samt koncerter i synagogen en slags daseåbner for denne lukkedehed».

Fra mosaik til jødisk

Akkurat her på festdagen tager de danske jøder da også et lille symbolsk nyt skridt ud i åbenheden: Fremover kaldes de det trossamfund for Det Jødiske Samfund i Danmark. Det hidtidige navn, Mosaik, stammer fra en tid, da det ansås for uønsket provokerende at kalde noget for jødisk.

For 200 år siden fik de danske jøder ganske vist deres frihedsbrev, men i Norge gik det modsat: Jøderne blev totalt udelukket fra den nye selvstændige stat. Få uger efter 29. marts dør skrev nordmændene i deres moderne og frie forfatning, at »jøder er fremdeles udelukkede fra Adgang til Riget».

Så 1814 var både året, da den danske eneveldskonge for alvor lukkede jøderne ind, og året, da det nye norske demokrati for alvor lukkede dem ude.

1814 er også i forhold til jøderne en milepæl i historien om de mange nye identiteter, der har udviklet sig i Danmark – og i det, der engang var Danmark.

Fra nederlag til nederlag op gennem 1800-tallet gik Danmark fra at være et mellemstort multikulturelt imperium til at være en lille nationalstat. Mod nord ligger nu et Norge med stærke bånd til det gamle Danmark, mod syd ligger det tyske danske grænseland med tyske og danske mindretal, der holder stadig mere af hinanden og definerer sig dobbelt, som tyske og danske. Og midt blandt de snart 6 millioner danske sjæle lever i dag hen ved 8.000 danske jøder, som netop er danske og jøder, landsmænd, slet og ret – eller som formanden også sagde:

»Da der via en europæisk konvention om beskyttelse af mindretal kom en intern diskussion i det jødiske samfund, om vi skulle anerkendes som en national minoritet, var det en hurtig overstået drøftelse, for det jødiske samfund i Danmark folte sig ikke som en minoritet og ønskede heller ikke det prædikant – som måske kunne virke stigmatiserende. Vi

var og er danske jøder, med tryk på både 'danske' og 'jøder'».

Ortodoks, favnende synagoge

Vi bliver godt modtaget af trossamfundets værtter i Krystalgade. Herrens far kalder på, det mildner deres fremtoning, så selv Uffe Ellemann-Jensen ser sød ud, og ind i selve salen får kvinder og mænd lov at sidde side om side, fordi dette er en fest og ikke en gudstjeneste.

Normalt om lørdagen, på sabbaten, er der kun mænd i parterret, mens kvinderne sidder oppe på gallieret.

»Ud fra en ortodoks betragtning vil koncentrationen omkring det centrale, nemlig bønnen til og forherligelsen af Gud, ikke kunne være optimal, hvis kvinder og mænd sidder sammen, står der på trossamfundets hjemmeside. Den jødiske menighed i Krystalgade er ortodoks, men forsøger også at være det favnende

Tegning: Roald Als

SERIE

JYDER, JØDER OG NORDMÆND

Danske identiteter. Nederlaget i 1864 blev en dansk skabelsesmyte. Men det var kun ét af mange nederlag op gennem 1800-tallet, der forvandlede Danmark fra mellemstort multikulturelt imperium til lille nationalstat. Norge gik tabt i 1814, og nordmændene fejrer nu 200-året for deres selvstændighed. I Danmark fejrer jøderne, at de samme år fik borgerrettigheder, mens den nye norske forfatning slog fast, at jøder ikke skulle have adgang til riget. Hvordan påvirker alt dette de danske, tyske, norske og jødiske identiteter i dag? Bjørn Bredal søger svar tre steder: i det danske-tyske grænseland, i synagogen i København og på Eidsvold i Oslo. Dette er det andet af tre essays.

er så skræmmende dyrebart. Så uigenkaldeligt, så forbandt vigtigt: venskabet».

Det 'jødiske' ved den passage er nok nærmest det med at være inde eller ude, 'indenfor murene' eller uden for, sådan som den dansk-jødiske reference ofte vil være til Henrik Nathansens skuespil.

Få dage efter festen i synagogen var der arrangement om Janina Katz i den jødiske Salon Schmuus, som holder til på Café Den Blå Time, og her kunne den tidligere redaktør af tidsskriftet Jødisk Orientering Birthe Kont citere fra et interview med Janina Katz:

»Jeg er så træt af min historie! Jeg har skrevet den i mine

bøger og fortalt den i medierne. Hvorfor skal det altid handle om den polsk-jødiske eller jødisk-polske forfatter, som måtte flygte til Danmark? Når man gentager noget hele tiden, holder det til sidst op med at føles sandt. Årsagssammenhænge bliver tågede. Nu har jeg forment at blive anmeldt som enhver anden ganske almindelig forfatter».

Og Janina Katz fortalte om at deltage i et arrangement med titlen 'Hvad vil det sige at være jøde?' udelukkende for at være sammen med sine egne:

»Mange af mine egne tror – ligesom jeg – ikke tror på Gud. Men det er den samme Gud, vi ikke tror på. Det er meget vigtigt».

Hun sluttede interviewet sådan her:

»Læg venligst mærke til, at jeg har afholdt mig fra at tale om odlegelsen – jeg kan ikke fordrage ordet holocaust om den urgamle og evigt aktuelle antisemitisme. Selv om det må være grunden til, at jeg så ofte understreger, at jeg er jøde, og at jeg er så glad for min næse, selv om den odlegger mit ellers så pæne ansigt. Jeg er jøde. Det er ikke noget, jeg bilder mig ind. At være jøde er en skæbne. At være jøde er historie. Hvem vil være så tåbelig at bilde sig den slags skæbne ind? Og den slags historie?».

Et anstrengt parforhold

De første jøder kom til Danmark, da Christian IV inviterede dem herop for at sætte skub i forretningslivet. Efter et par hundrede år fik de borgerrettigheder og -pligter, og under 200-års festen resumerer Finn Schwarz den dansk-jødiske historie sådan her fra talerstolen i synagogen:

»Det jødiske samfunds samelskstens – eller med et moderne udtryk parforhold – med det danske samfund har været positiv. Der er en rød tråd mellem det jødiske samfunds vilje og evne til at forstå og integrere sig i det danske samfund fra opretelsen af den jødiske skole for over 200 år siden med formålet at sikre, at eleverne lærte dansk og forstod dansk kultur, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af dansk jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter, til anordningen fra 1814, til en betydelig række af danske jødiske personligheders aktiviteter inden for erhvervs- og kulturlivet frem til i dag. Og den røde tråd kunne vi mindes og genopfriske sidste år i oktober, hvor vi markerede 70-året for jødeaktionen og den fantastiske redning af 7.000 danske jøder til Sverige. Her var det den ikke-jødiske nabo, der trådte i karakter,

- Norge lukkede jøderne ude

er skuffet både over det netop gennemførte forbud mod rituel slagtning uden bedøvelse og over, at »stærke kræfter i det danske samfund« ønsker at gøre op med racediskriminationsparagraffen. Men det, der virkelig truer tråden, er, at »Vi er midt i slagsmålet mod massive kræfter, der vil have indført verdens første forbud mod omskærelse af drenge i vor tid. Når jeg bruger udtrykket vor tid, hænger det sammen med, at der var et forbud mod omskærelse af drengebørn i Sovjetunionen – det siger vist alt!«

Og formanden lægger ikke fingre imellem:

»For det jødiske samfund i Danmark vil et forbud mod omskærelse være et endeligt opgør med den røde tråd i det danske jødiske parforhold – der vil simpelthen indeni for en kort årrække ikke være et jødisk samfund i Danmark!«

Her sidder et par politikere lidt utroligt på stolene, og politikens udsendte tænker, at man ikke behøver at være nogen flittig avislæser for at vide, at det er danske jøder, som slet ikke føler sig repræsenteret af, hvad formanden for Det Jødiske Samfund i Danmark står og siger. Også dette er en konflikt både inden og uden for murene. Men Schwarz fortsætter:

»Det jødiske samfund og dermed jøderne i Danmark står midt i denne storm- og jeg ved fra mange af jer medlemmers mails og direkte henvendelser, at I – at vi – føler os meget pressede, så vi kunne også i vores tid godt bruge støtte fra vores ikke-jødiske naboer – støtten, som vi oplevede under krigen.«

Så det dansk-jødiske parforhold er, set fra synagogen i Krystalgade en søndag i marts 2014, set lidt anstrengt forhold. Ellers:

»Man kunne måske også sige – for at holde den røde tråd – at måske har vi selv taget fejl af minoritetsdiskussionen og troet, at vi var danske jøder og ikke en minoritet. Det er en refleksion, som vi bliver nødt til at overveje fremover.«

»Under alle omstændigheder må det være på sin plads at sige, at hvis det danske samfund ønsker en dansk jødisk gruppe, kan det ikke kun ske på majoritetens præmisser, altså uden det jødiske – for så er der ikke en dansk jødisk hverdag – og så er den røde tråd fra anordningen af 29. marts 1814 definitivt klippet over.«

Ingen norske jøder

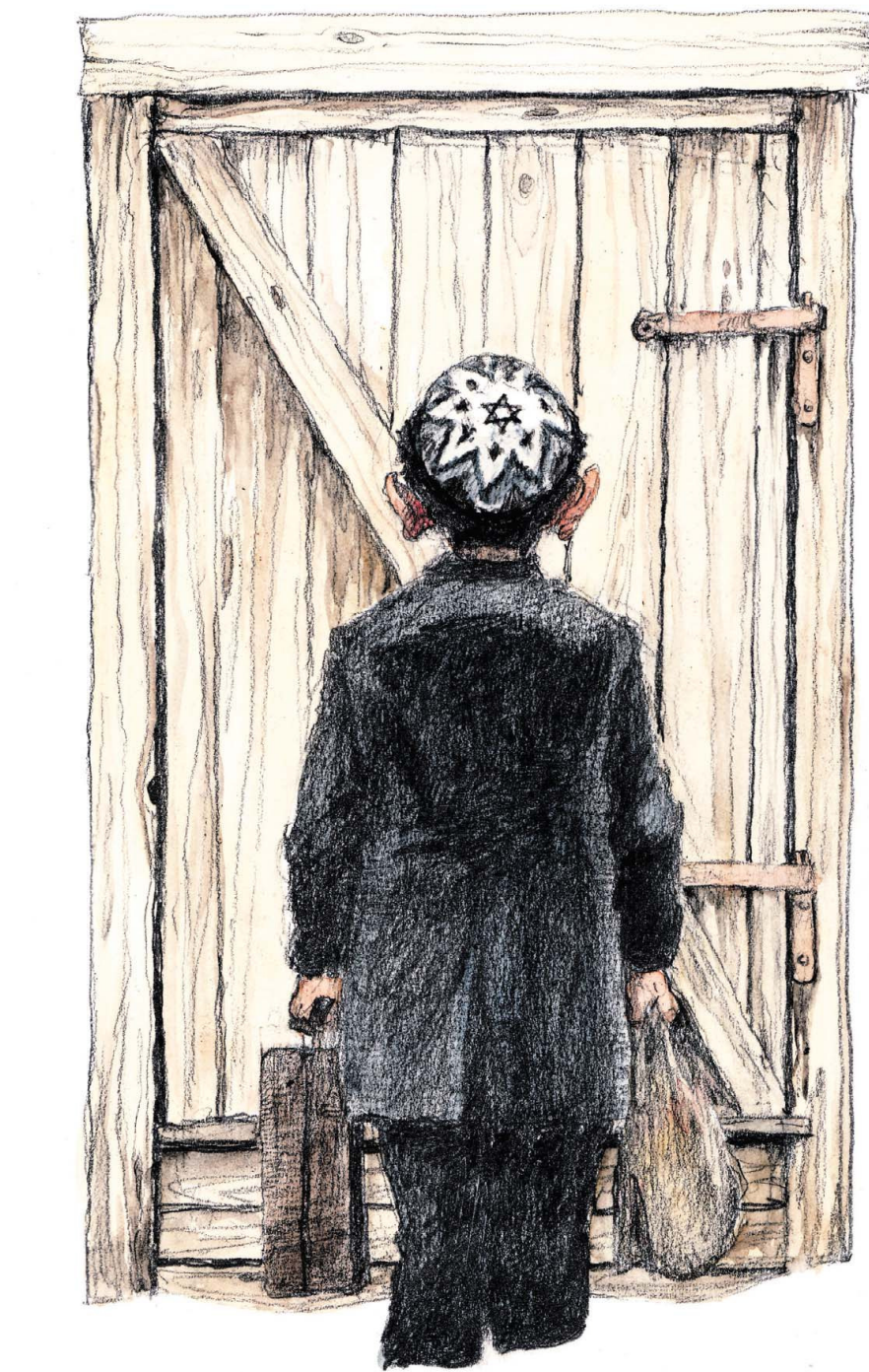
I Norge er der slet ikke en tilsvarende rød tråd i forholdet til jøderne. Kun 11 dage efter at de danske jøder havde fået deres frihedsbrev i 1814, stimlede 112 norske mænd sammen i villaen Eidsvold lidt uden for Oslo for at give hele Norge sit 'frihedsbrev': en ny forfatning for det selvstændige land, der ikke længere hørte under Danmark (men risikerede at komme under Sverige).

Allerede en god måned tid senere var grundloven klar, og lige siden har Norge hvert år 17. maj fejret grundlovsdag som en fest så stor, at det gangner i grundfjelder.

Og med god grund. Det lykkedes i 1814 den ret utrolige forsamling, som spændte fra de mest jordbundne norske bønder til nogle af Europas skarpeste intellektuelle, at nå til enighed om en tekst, der var topmoderne og fyldt med alle de frihedsrettigheder, der var vokset ud af oplysningstiden, den amerikanske uafhængighedserklæring og den franske revolution. Men jøderne?

Jøderne, de havde fremdeles ingen adgang til riget, det slog forfatningen fast helt oppe i paragraf nr. 2. »Fremdeles«, for di allerede Christian V i 1687 havde udelukket jøder fra Norge, formentlig fordi man ikke mente, at de kunne bidrage lige så positivt til den norske økonomi som til den danske. Og udelukket havde de været lige siden. Så der var i 1814 ikke andre jøder i Norge end dem, der havde ladet sig døbe.

Fortalat af de frihedselkende eidsvoldsmænd fandt efter en stor debat ikke anledning til andet end at fastholde, ja, skærpe, udelukkelsen af jøderne. Allerede dengang kunne modstanderne af 'jødeparagraffen' godt se logikken: »Dersom enhver Stat vilde følge en saa uliberal Grundsaetning, vilde Jøderne blive fortraengte af jorden«, sagde præsten og eidsvoldmanden Peter Houint.

Tegning: Roald Als

Og det uhyggelige er, at i 1942, da Norge var besat af Hitlers Tyskland, som faktisk havde denne fuldstændige fortrængning som officiel politik under betegnelsen 'Die Endlösung' – da blev jødeparagraffen genindført i Norges grundlov. I 1945 blev den atter afskaffet, ligesom den oprindeligt blev afskaffet i 1851, men kun efter en lang og hård debat.

Jødebatten på Eidsvold

Om få dage udkommer i Oslo en stor bog, der helt enkelt har titlen 'Paragraffen'. Bogen er skrevet af den norske idehistoriker Håkon Harket, som har et indgående kendskab til antisemitismens historie i Europa. Harket har sat sig for at efterspore debatten om jødeparagraffen, sådan som den udsplittede sig på Eidsvold i de hektiske uger i 1814, men også og ikke mindst, som den udsplittede sig i slutningen af 1840'erne, da debatten gjaldt, om

paragraffen skulle afskaffes. Det holdt virkelig hårdt, først i fjerde forsøg blev grundlovens paragraf 2 revideret.

Norge har altså i to omgange, først 1814-51 og dernæst så sent som 1942-45, haft en 'jødeparagraf' i sin grundlov. Da Anden Verdenskrig brød ud, var der omkring 2.100 jøder i Norge. En tredjedel af dem blev deporteret og omkom i tyske uddannelseslejre.

»Uden at fratage nazisterne ansvaret så er tiden kommet til at indse, at politifolk og andre nordmænd deltog i anholdelser og deportationer af jøder«, sagde statsminister Jens Stoltenberg på den årlige holo-caustdag i 2012:

»Jeg finder det rigtigt i dag at udtrykke vores dybe beklagelse over, at dette kunne ske på norsk jords.«

Men hvorfor blev jøder forment adgang til det nye norske rige helt tilbage i 1814? Håkon Harket afdækker i 'Paragraf-

fen' den snævre sammenhæng mellem århundreders klassisk europæisk antisemitisme og den sofistikerede debat, der gik for sig på Eidsvold i foråret 1814. Og debatten var sofistikeret, for det var ikke forsamlingens uskolerede bønder eller hyggelige handelsmænd, der var de fremmeste fortalere for at udelukke jøderne, det var tværtimod tre af forsamlingens klogeste og mest belastede hoveder: Christian Magnus Falsen, Nicolai Wergeland og Georg Sverdrup. Eller som Harket skriver i en konklusion:

»Paragraffen var ikke en arbejdsulykke i en ellers liberal grundlov. Den blev 'vidtløftig' diskuteret og den blev ikke innført på grunn av tidsnød, men fordi den av konstitutionskomiteen ble ansett som en del af fundamentet for Norges frie forfatning. Opphavsmentene var riksforsamlingens fremste intellektuelle.«

Og ligesom det var de fremmeste intel-

lektuelle på Eidsvold, der ville have jøderne udelukket, trak de også på tidens moderne tænkere: folk som fritænkeren Voltaire, filosofen Immanuel Kant og teologen J.D. Michaëlis (som kendes af mange en dansker, fordi han var ophavsmand til den berømte ekspedition til 'Det lykkelige Arabien').

»Begrunnelsen for å utelukke jødene var opplysningstidens ideer om frihet og likhet, slik man finner dem blant engelske deister, franske rasjonalister og tyske idealister«, skriver Harket.

Antisemitismens virus

Både Norge og Danmark befandt sig i 1814 ligesom resten af Europa i en brydning mellem gamle tider med religionens verdensbillede og herskere, der havde gudgivne suverænitæt og nye tiders rationalisme, oplysning og folkesuverænitæt. Man kunne have troet, at jødehadet forsvandt

undervæjs. Men antisemitisme er en virus, der kan mutere og overleve i de forskellige samfundsmæssige og idémæssige omgivelser.

I det gamle Europa kunne jøder forfølges, fordi de havde slået Kristus ihjel og hævdedes at dyrke en religion uld af de frygteligste og mest ukristelige ritualer. I det nye Europa kunne jøder forfølges, fordi de med deres religiøse kultur ansås for at være en hindring for fremskridtet og havde ry for usolidariske handelsmænd, der var utilidsrige med de nationer, de levede iblandt. Avancerede 'universalister' som Falsen, Wergeland og Sverdrup ville ikke risikere, at jødiske 'verdensborgere' kom ind i det nye Norge og lagde en dæmper på nationalismen. De ville heller ikke risikere, at en flok reaktionære, tilbagestående, religiøse jøder skulle skabe problemer for det nye, oplyste Norge.

De intellektuelle antisemititter på Eidsvold var så meget desto mere frie i deres argumentation, som der altså ikke var nogen jøder i Norge. Det drejede sig ikke om at underkue nogen eller smide nogen ud af landet, det drejede sig om, hvordan jøder var i al almindelighed og helt generelt. Her havde de belæste europæere, som kendte samtlige Napoleons forfatninger og beherskede talrige sprog, endnu en styrke, som forblindede dem fuldstændig: De kendte historien. Og hvad lærer historien os om jøderne, sådan som alle fra Flavius Josephus til Ludvig Holberg (denne dansker og nordmand) har beskrevet det?

Historien lærer os, mente Nicolai Wergeland og hans kolleger, at jøder forbliver jøder. De vil til hver en tid – det være sig romersk tid, middelalder, oplysningstid eller den moderne, romantiske nationalisme – de vil til hver en tid være mere jøder end borgere. Og det nye Norge ville kun lukke gode, norske borgere ind.

Danmark lukkede jøderne ind. Norge lukkede jøderne ude. Begge dele byggede på de samme nye tanker om borgerrettigheder, lighed og frihed. Eller som Håkon Harket skriver i sin fascinerende bog om 'Paragraffen':

»Og kanskje er det dette som er den viktigste lærdommen vi kan trekke: at kilden til det beste i os – som individer og som folk – kan ligge svært nær kilden til det verste. Hatet som marsjerer i gatene i uniform og med hevet arm, lar sig gjenkjene. Vi har set det før og vet hvor det fører. Det er vanskeligere med foraktken som tæler i det godes navn på vegne av 'det heles Vel', eidsvoldstredens yndlingsuttrykk.«

Grønne lunde

Hvor norsk kan en jøde blive? Hvor dansk kan en jøde blive? »Hvornår er du dansk nok til at være dansk?«, spurgt indenrigsministeren som allerede nævnt.

Umiddelbart giver svarene sig selv her i 2014: Man kan ikke blive mere norsk end en norsk jøde, og ikke mere dansk end en dansk jøde. Det sidste blev sagt med eftertryk ved 200-års fejringen i København, da programmet sluttede med, at hele forsamlingen, jøder, kristne, ateister, tyske, tynde, venstrefolk og kulturtradikale, sang i vilden sky under ledelse af synagogens tidligere kantor Ralph Levitan:

Jeg elsker de grønne lunde med tonernes vuggende fald, jeg elsker de blanke sunde med seljernes tusindtal.

Sangen er fra 1873, 9 år efter nederlaget i 1864: Der var brug for danskhed dengang, og danskere bliver det næppe den dag i dag. Det var mærkeligt gribende at sidde her i synagogen og synge, som sandt er, at »jeg elsker hver dal, hver banke, med korsets bølgende flugte. Den samlede tekst tryk på bagsiden af det omdelede program – og dermed også en lille suspense: Ville de notorisk ugadelige kroppe, som sad lige så artig med deres lånte kalotter på rundtomkring i synagogen, virkelig synge med på sidste vers?

De ville de. Alle sang af hjertens lyst: *Men end er der sandt i skoven, højt bolger det røde flag, end er der en Gud for os, der råder for Danmarks, og Da vi kom ud, skinnede solen endnu mere over Krystalgade.*

bjorn.bredal@politik.dk